

ЗАКОНОДАТЕЛНИТЕ РЕФОРМИ НА ИМПЕРАТОР ОКТАВИАН АВГУСТ*

Акад. проф. Антонио Фернандес де Бухан,
Професор по Римско право в Мадридския автономен университет.
Постоянен член на Кралската академия
за юриспруденция и законодателство

1. Предговор

Този труд има за цел да предложи кратък коментар на някои институти на римската правна уредба. Създадени ех пово или реформирани от Августовото законодателство, те са от особен интерес в допълнение към по-известните и проучени разпоредби на Август в областта на брака, провинциалното и общинското законодателство, гражданството и свободата¹.

---

* Това изследване доразвива доклада, представен от автора на Международния конгрес за Августовата Испания, който се проведе във Факултета по география и история на Университета „Комплутенсе“ в Мадрид от 7 до 9 април 2014 г.

¹ Вж. за Августовото законодателство: ARANGIO-RUIZ, V. *La legislazione*. – En: *Arangio-Ruiz, V. Augustus: studi in occasione del bimillenario Augusteo, ad opera*. Roma, 1938, p. 101–146 (= *Scritti di Diritto Romano*. Vol. III. Nápoles, 1977, p. 247–294); GALLO, F. *L'uomo e il diritto (a proposito di una "rivisitazione di Augusto")*. – *SDHI*, Vol. 51, 1985, p. 215–256. Като цяло относно Август вж. SYME, R. *The Roman Revolution*. Oxford, 1939; KIENAST, D. *Prinzeps und Monarch*. Darmstadt, 1999, а също: ALVAREZ SUÁREZ, U. *El principado de Augusto: interpretaciones de la Constitución augustea*. – *Revista de estudios políticos*, 1942, no. 7-8, p. 1–72; MUÑOZ VALLE, I. *La esencia del principado de Augusto como forma de gobierno*. Comillas. – *Revista de Ciencias Humanas y Sociales*, Vol. 27, 1969, no. 52, p. 131–166; MÉNDEZ de FRABOSCHI, A. M. *Evolución al Imperio. Augusto sociológicamente patrono y jurídicamente "tutor"*. Fundamento jurídico-político del Principado. – *Anales de historia antigua y medieval*, 1971, no. 16, p. 281–372; MASCHIN, N. A. *El principado de Augusto*. Akal, 1978; de las HERAS SÁNCHEZ, G. R. *El régimen jurídico-político de Augusto en el marco de la crisis republicana: ¿revolución o reforma?* Albacete, Bomarzo, 1989; ROLDÁN HERVÁS, J. R. *El imperialismo romano: Roma y la conquista del mundo mediterráneo (264–133 a.C.)*. Síntesis, 1994. Id., *De Octavio a Augusto: radiografía de un golpe de Estado*. – *Historia*, Vol. 16, 1993, no. 205, p. 76–86; BLAZQUEZ, J. M. y LLORENTE, A. T. *Historia de la Hispania Romana*. Alianza Editorial, 1997; ROLDÁN, J. M., BLÁZQUEZ, J. M. y del CASTILLO, A. *Historia de Roma*. Tomo II. El Imperio Romano. Cátedra. Madrid, 1999; HURLET, Fr. *Les auspices d'Octavien/Auguste*. – En: *Cahiers du Centre G. Glotz: Revue d'histoire ancienne*, no. 12, 2001, p. 155–180; de QUIROGA, P. L. B. y SALMONTE, Fr. H. L. *Historia de Roma*. Akal, 2004, p. 243–274; MANTOVANI, D. *Leges et iura p(opuli) R(omani) restituit. Principe e Diritto in un aureo di Octaviano*. – *Athenaeum*, Vol. 96, 2008, no. 1, p. 5–54; VIÑAS, A. *El régimen dictatorial y autoritario del Emperador Augusto*. – *Revista jurídica Universidad Autónoma de Madrid*, 2009, no. 19, p. 283–295; FERNÁNDEZ de BUJÁN, A. *Derecho Publico Romano*. Civitas. 17. ed. Capítulo XII. 2014.

След като така е очертан предметът на това изследване, могат да се определят накратко различните законодателни реформи на Август, повечето от които са въведени със закон и уреждат различни материи.

В римския правен език терминът „закон“ има по-широко значение отколкото в съвременното право. По думите на Орестано, може да открием две значими сфери – законът като договореност и законът като наложено решение.

В обхвата на първото схващане може да включим редица закони, като например *leges collegii*, *leges mancipationis*, *leges venditionis* и *lex contractus* като цяло. От друга страна, законът като наложено властническо решение според съвременното схващане е бил наричан от римляните *lex publica*, доколкото законите били гласувани от народа и спазването им от гласувалите ги било задължително.

Именно във втория смисъл тълкуваме думите на Гай, Институции I.3, относно закона като “*lex est quod populus iubet atque constituit*”, и на Папиниан, в D. 1.3.1: “*communis rei publicae sponsio*”.

2. Привилегии от упражняването на медицината

Цезар благоприятства проникването и разпространението в Рим на гръцката медицина с помощта на косвени мерки, вписващи се в общата категория привилегии (*privilegia*). Така например, както подчертава Светоний, *Iulius 42*, Цезар дава римско гражданство на поискалите го чужденци, упражняващи медицинска дейност в Рим, както и на онези, които, без да живеят в Рим, се установяват в този град с такова намерение (*donatio civitatis*). Това превръща римските градове в пример за покровителстване и разпространение на медицината по онова време.

Август затвърдява здравната политика на Цезар, като същевременно оформя предишните привилегии, които се предоставят по определена процедура и се наричат “*beneficia*”, като предимства за определени лица или групи лица.

Така според Светоний, *Augustus 42.3*, и Орозий в неговата „История на света“, някои от мерките, предприети по време на кризата през 10 г. пр.н.е., са изгонването на всички чужденци от градовете, освен свободните

лекари. От своя страна Дион Касий съобщава, че през 23 г. пр.н.е. Август нарежда да бъде освободен от данъци един лекар, който го бил излекувал от тежко чернодробно заболяване. Мярката се прилага и за всички практикуващи лекарския занаят. Това означава, че се предоставя една облага на определена категория хора поради това, че упражняват определена професия². В случая трябва да се различава тази привилегия (*beneficium*) от общия режим на привилегиите (*privilegia*), които произтичат от специфични разпоредби, лишени са от обосновка или са обосновани в недостатъчна степен, и целта им е да облагодетелстват определени групи лица, респ. да навредят или да ограничат други групи лица. Определяни като *ius singulare*, те произтича от норми, обосновани с изискванията за справедливост (*aequitas*) или полезност (*utilitas*), като например привилегиите за завещанията на военните или кодицилите, с които те се освобождават от задължението да изпълняват определени формалности. От своя страна, изразът *ius commune* обозначава прилагането на нормите към всички членове на дадена общност.

В случая тези привилегии, определени като *beneficium*, са именно част от *ius singulare* и наименованието им се определя от това, че те съставляват едно предимство, признато със закон на лица в определена ситуация, които по правило са го поискали. В същия смисъл е и правото на наследниците да поискат приемане на наследството по опис (*beneficium inventarii*).

3. Правата на държавата върху наследствено имущество

В случаите, когато дадено наследство няма от кого да бъде получено и остава висящо, според Августовото законодателство като универсален наследник се определя държавата (*in heredis loco*). Този принцип се утвър-

---

² Вж. общо за медицината по времето на Август GOZALBES CRAVIOTO, E. Los baños y la curación de Octavio Augusto en Tarraco. – En: *Termalismo antiguo: I Congreso peninsular: actas: Arnedillo (La Rioja), 3–5 octubre 1996*. 1997, p. 241–246; AGUDO RUIZ, A. Los privilegios de los médicos en el derecho romano. – *Ius Fugit*, Vol. 8-9, 2001, Zaragoza, 226 ss.; KING, Helen. Greek and Roman Medicine. Reprint. Classical World Series. Bristol, U.K. Bristol Classical Press, 2002; CRAVIOTO, E. G. y GARCÍA, I. G. En torno a la medicina romana. – *Hispania antiqua*, Vol. 33-34, 2009-2010, p. 323–335.

ждава като водещ при уредбата на преминаването на наследство към държавата и в съвременните кодификации³.

Счита се, че Августовото семейно законодателство⁴, от което тръгва определянето на държавата като наследник (*in heredis loco*), е в основата на създаването на тези норми. Те се съдържат и в *Lex Iulia de maritandis ordinibus*, от 18 г. н.е., изменен с друг закон със същото наименование от 4 г. от н.е., и в *Lex Iulia et Papia Poppea*, от 9 г. от н.е. В законите се предвиждат различни привилегии за женените римски граждани, както и за тези, които имат деца, но се допускат изключения по решение на Сената и Принцепса.

Caduca е имуществото на наследодателя, което поради различни причини не е било придобито от призованите да ги получат наследници, или което не може да се придобие поради забраните в Августовите закони, т.е. поради пречки от правно естество. В резултат на това имуществото първоначално преминавало в държавната хазна (*aerarium populi romani*), а после – в императорската хазна (*fiscus Caesaris*).

Към *caduca* се приравняват и *bona vacantia*, както и наследството, когато няма цивилни наследници или наследници по преторския едикт (*bonorum possessores*).

Някои автори считат, че правото на държавата да придобива различните категории имущество има изразен публичен характер, произтичащ от суверенитета. Счита се обаче, че на този институт се придава частен характер, като се вземат елементи от общите разпоредби за наследяването, които позволяват *aerarium*, а по-късно и *fiscus*, да бъдат поставени в позицията *in heredis loco*.

---

³ Вж. относно правото на държавата върху наследствено имущество, като цяло у PROVERA, G. *La vindicatio caducorum*. Contributo allo studio del processo fiscale romano. Torino, 1964; ASTOLFI, R. *I beni vacante e la legislazione caducaria*. – *BIDR*, Vol. 68, 1965, p. 323 ss; HUMBERT, *bona vacantia*, DS, 1. – En: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, 1969, p. 374 ss.; GAUDEMET, J. *Sobre la Nov. III <de bonis vacantibus>*. Antemio. – En: *Études offertes à Jean MacQueron*. Aix-en-Provence, 1970, p. 341 ss; HERRERA BRAVO, R. *Bona vacantia y sucesión a favor del Estado en el Derecho Romano y su recepción en el Derecho Histórico Español*. – En: *Homenaje al profesor Bernardo Moreno Quesada*. Vol. 2. Editorial Universidad de Almería, 2000, p. 835–841.

⁴ Вж. у BESNIER, R. *L'application des lois caducaires d'Auguste d'après le Gnomon de l'Idiologue*. – En: *Mélanges Fernand de Visscher*. Vol. II. Bruxelles, 1949, p. 93 ss. [= *RIDA*, Vol. 2, 1949, p. 94 ss.].

4. Позицията на юристите с *ius publice respondendi ex auctoritate principis*

В един текст, приписван на Папиниан в D. 1.1.7.pr., отнасящ се до източниците на правото от времето на Август насетне, се твърди че „Цивилното право е онова, което произтича от законите, плебисцитите, сенатусконсултите, декретите на принципсите и властта на юрисконсултите“.

За пръв път в историята на правото Август признава като източник на правото мненията на определени юристи, чието приложение се счита за задължително за съдилищата, и слага началото на т.нар. *ius publice respondendi ex auctoritate principis*, т.е. на правото да се дава публичен отговор на правни въпроси, позовавайки се на авторитета на принципса⁵.

Становищата на тези юристи, които трябвало да се прилагат директно при спорни дела, са може би в цялата история на правото върхна точка в признанието на юриспруденцията.

Предполага се, че мнението на юристите, облечени с *ius publice respondendi*, е имало по-висока стойност от мнението на останалите юристи и именно поради това е било задължително за съдиите. Предполага се също, че *ius respondendi* е привилегия, давана от принципса при поискване от юристите.

Спори се относно целта, с която се давало *ius publice respondendi*, и обхвата или степента на задължителност на отговорите на юристите за съдиите. Така според рескрипт на император Хадриан е видно, че ако мнението на юристите по определен въпрос е единодушно, съдията трябва задължително да се придържа към него при произнасяне на решението си. Ако въпросът бил спорен в съдебната практика и доктрина (*ius controversum*), тогава съдията е бил свободен да решава сам⁶.

Така например, относно становищата на юристите Гай отбелязва в Институциите (IG. 1.7): „Отговорите на знаещите правото са мненията и становищата на онези, на които е позволено да създават закони. Когато

---

⁵ Вж. по този въпрос WIEACKER, Fr. Respondere ex auctoritate principis. – En: *Satura Feenstra oblata*, Friburgo, 1985, p. 71 ss.; STOLFI, E. Giuristi e officium: l'elaborazione giurisprudenziale di regole per l'esercizio del potere fra II e III secolo d.C. Napoli, 2011.

⁶ Вж. FUENTESECA, P. La eficacia vinculante de los responsa prudentium romanos. – *AFDUDC*, 2006, no. 10, p. 413–417.

мненията на всички тях са единодушни, съдържанието им придобива силата на закон, но ако има между тях разногласия, съдията може да произнесе каквато желае присъда, и така е записано в *рескрипта* на божествения Хадриан.“

За *ius respondendi* говори и Помпоний в D. 1.2.2.49: „Между другото трябва да кажем, че преди Август принципсите не давали официално право на отговори по правни въпроси, а онези, които поради знанията си вярвали че може да вършат тази дейност, отговаряли на питащите, но не давали отговорите си с подпис, а в повечето случаи сами пишели на съдиите или излагали отговорите пред питащите в присъствието на свидетели. С цел правото да стане по-авторитетно, Август пръв разпоредил да отговарят по силата на авторитета на принципса и от тогава насетне това започнало да се иска като привилегия. Затова най-добрият принципс Хадриан, когато бил помолен от едни претори да им позволи да отговарят на запитвания, отвърнал в рескрипт, че подобно нещо не се иска, а се дава, и поради това, ако някой вярва в силите си да поеме тази функция, той с удоволствие ще приеме въпросното лице да се подготви и да дава отговори на народа в случай че някой поиска да се допита до него.“

Като контрапункт на високото признание на юриспруденцията от Август трябва да посочим, че съществуващата по време на Републиката независимост на юристите от политическата власт започва да се нарушава именно при Август, който следва умела политика на съветване и допитване до най-авторитетните юристи. Кулминацията на това е даването на разрешението (или съгласието му) определени юристи да дават становища или отговори на запитвания, като им се признава *auctoritas*, равна на тази на самия принципс.

Очевидно е, че *ius respondendi* ограничава юриспруденциалната свобода в сферата на *responsa*, но не и в останалата дейност и в литературата на съдебната практика.

Magdelain прави разлика между благодетелстваните юристи, получили *ius publice respondendi*, и необлагодетелстваните юристи, които или

дават отговори без *auctoritas* на принцепса, или се посвещават на преподаването или писането на трудове за правната наука⁷.

Някои от най-изтъкнатите юристи от времето Август са:

Лабеон, за когото са характерни независимостта, широката култура и противопоставянето на режима на Август. Шест месеца от годината той посвещавал на учение, а останалите шест – на преподаване и наставничество на млади юристи. Научната му работа е събрана в над 400 публикации. Най-известните му творби са *Responsa*, които дава по различни юридически въпроси. Той бил един от най-авторитетните преподаватели по право.

Капитон – привърженик на режима на Август, посветил част от творчеството си на отношенията между правото и религията. Доказателство за това са неговите книги *De iure pontificio*.

Сабин – ученик на Капитон. Принадлежал към съсловие на конниците. Той е един от първите юристи от това съсловие, на когото е признато *ius publice respondendi*. Най-известната му творба са три коментара на цивилното право – едно системно и сбито изложение на цялото действащо към момента право. През следващите векове това е много изучаван и коментиран труд. Сабин дава името си на кръга от последователи на възгледите на неговия учител Капитон и на него самия – т.нар. Сабинианска школа.

По отношение на съдържанието на *ius civile*, от Август насетне дейността на юрисконсултите придобива особено важна роля. На юристите се придава качеството на основатели на гражданското право – “*fundaverunt ius civile*”.

Помпоний твърди, че *ius* се състои само в тълкувателната дейност на юристите (D. 1.22.12: “*ius civile quod sine scripto venit compositum a prudentibus*”), но по мое мнение дейността на юриста се свежда до творческо тълкуване с цел интегриране на *ius civile* като по-старо право в правната система в нейната цялост, и извеждане на някои правила, които не се съдържат дословно в нейните разпоредби, но които юристът не може да нарушава. Тълкувателната и интегрираща дейност на юриста по принцип не

---

⁷ MAGDELAIN, A. *Ius respondendi*. – *RHDFE*, Vol. 29, 1950, p. 1–22.

се състои в теоретичното обработване на нормата, а в решаването на поставените правни проблеми, когато абстрактната логика може да доведе до решаване на конкретен казус.

Единодушно е мнението, че съдържащата се в становищата на юристите правна логика, изчистването на понятията и точните и справедливи решения на подложените на преценката им спорове са най-голямото доказателство за римския юридически гений. Те са основата, на която се опира и съвременната правна догматика.

5. *Leges Iuliae Iudiciorum Privatorum et Publicorum.*

Професионализиране на правораздаването.

Начало на *cognitio extraordinaria*. Доброволната юрисдикция

Уредбата на формуларния процес, наречен така по смисъла на текста, който описва развитието на процеса, се съдържа в *lex Iulia de iudiciis privatis*, от 17 г. пр.н.е., приет по времето на Август⁸, който регламентира производството по частни спорове. От своя страна *Lex Iulia de iudiciis publicis*, също от 17 г. пр.н.е., урежда наказателния процес, осъществяван от *quaestiones perpetuae*. Създават се четири съдилища, които се състоят от по сто съдии – сенатори и конници, като четвъртият състав е само от конници⁹.

Споменатите два закона, приети през 17 г. пр.н.е., обикновено общо се наричат *Leges Iuliae de iudiciis privatis et publicis*¹⁰.

Наименованието *cognitio extra ordinem* се дължи на обстоятелството, че процесуалните действия при определени дела не се ръководят от пра-

---

⁸ Гай, Институции, IV, 30: <Всички тези действия на закона, обаче, постепенно станаха омразни. Действително, поради прекомерния формализъм на древните, създали тези правни норми, се стигало до там, че и най-малката допусната грешка водела до загуба на процеса. Затова тези действия, предвидени в закона, били премахнати с един закон на Ебуций и два на Юлий, след които споровете започнали да се водят с помощта на писмени формуляри, и от там наименованието „Формуларни производства“>, а в D. 48.14.1.4: *Leges Iuliae* се споменават в много литературни източници, като напр. SUTTONIO, *Vita Augusti*, 32; DION CASIO, *Historia Romana*, 54, 18, 2; *Fragmenta Vaticana*, 197 и 198.

⁹ Вж. у SANTALUCIA, B. *Augusto e i iudicia publica*. – *ACOP*, 1999, no. 8, p. 261 ss.

¹⁰ GIRARD, P. Fr. *Les leges Iuliae iudiciorum publicorum et privatorum*. – *ZSS*, Vol. 34, 1913, p. 295 ss.; GIOFREDI, C. *Ius, lex, praetor*. – *SDHI*, Vol. 15, 1949, p. 231 ss.; KASER, M. *Die lex Aebutia*. – In: *Studi in memoria di Emilio Albertario*. Vol. I. Milán, 1953, p. 25 ss.; PUGLIESE, G. *Il processo civile romano*. 2: *Il processo formulare* 1. Milán, 1963, p. 19 ss.

вилата за делата по общия ред (*ordo iudiciorum*), отнасящи се най-вече за формуларната процедура, а следват един особен и специален извънреден ход и затова са били наречени *extra ordinem*.

Първите казуси с прилагане на *cognitio extraordinaria* по делата въвеждат някои новости, състоящи се в това, че съдията, който трябва да произнесе решението, не се избира от страните по делото или чрез жребий от магистрата. За пръв път по времето на Август тази материя е уредена, като се прилага междинна формула, изразяваща се в назначаването от магистрата на един съдия, *iudex datus*, вероятно за да разглежда определени казуси, които до тогава са просто морални задължения и поради това не са отнасяни по общия ред до съдилищата¹¹. Това са дела, които не попадат в юрисдикцията на претора или касаят отношения, пораждащи само морални или естествени задължения, като например фидеикомиси, изплащане на издръжка между роднини, искания за изплащане на хонорари за свободните професии, кодицили, *bona vacantia* поради недееспособност на наследниците или липса на такива, оспорване на лишаване от наследство чрез завещание, дела за статуса на лицата, претенции на ученици към техните наставници и др. В тези случаи принципът, а по-късно императорът, назначава магистрати за решаване на споровете – претори или консули, които само в наименованието си наподобяват магистратите от времето на Републиката.

Следвайки очертаната от Август насока, император Клавдий въвежда правилото делата, свързани с фидеикомиси и попечителство, задължително да се гледат от специални магистрати: *praetor fideicommissarius* и *praetor tutelarius*, с компетентност само за този вид дела. Това е крачка напред в професионализирането на правораздаването, като се залага на специализацията на назначените лица да гледат дела в тези материи.

---

¹¹ Вж. по този въпрос LAURIA, M. *Aspetti ed effetti della cognitio extraordinaria*. Nápoles, 1934; ORESTANO, N. *Augusto e la cognitio extra ordinem*. – En: *Studi Cagliari*, Vol. 26, 1938, p. 151 ss; RICCOBONO, S. *Cognitio extra ordinem. Nozioni e caratteri del ius novum*. – *RIDA*, 1949, no. 3, p. 277 ss; SCHERILLO, G. *Lezioni sul processo. Introduzioni alla cognitio extra ordinem*. Milán, 1960; PUGLIESE, G., SITZIA, Fr. e VACCA, L. *Istituzioni di diritto romano*. Padova, 1986; LUZZATTO, G. I. *Il problema d'origine del processo extra ordinem*. 1. Bologna, 1965; KASER, M. *Das römische Zivilprozessrecht*. München, 1996; FERNÁNDEZ de BUJÁN, A. *Jurisdicción y arbitraje en Derecho Romano*. Madrid, 2006.

Императорският абсолютизъм, установен постепенно в политическия живот, се проявява в крайна сметка в назначаването от различните императори на магистрати с правораздавателни функции, което определено е крачка назад от историческа гледна точка по отношение на съдебната независимост и свобода по време на Републиката. То е израз и на постепенното поемане от императора изцяло на законодателните, изпълнителните и съдебните функции.

Постепенното въвеждане на извънредното производство, при което процесът не е разделен на две части – пред магистрата и пред съдията, измества формуларното производство по общия ред. В новото производство, което в крайна сметка се утвърждава като обичайна форма за решаване на съдебни спорове, целият процес се извършва пред един съдия – магистрат, който е държавен чиновник, орган на държавната администрация, и който отговаря за произнасянето на решението. Формуларният процес обаче се запазва формално през целия класически период и е отменено официално едва с една конституция на императорите Константин и Констант през 342 г., макар че от II в. в провинциите и от III в. в Рим и в цяла Италия формуларното производство постепенно залязва.

По време на Август общото правило продължава да бъде съдебният процес да протича в две фази – една първа – пред магистрата (*in iure*), който дава определеността на спора, и една втора – пред частен съдия (*apud iudicem*), избран от страните или определен чрез жребий от магистрата измежду съдии, включени за целта в специален списък (*album*).

Споменатите *Leges Iuliae de iudiciis privatis et publicis* на Август разпореждат, че съдия – индивидуално или като член на колективен орган, може да бъде всеки римски гражданин с добра репутация, който владее напълно умствените си способности и е навършил определена възраст. За едноличните съдии, избирани от страните по спора, минималната възраст е 20 години, а за съдиите, включени в съдебния *album*, изготвен от градския претор, тя е 25 години, което е намаление от 30-годишната възраст, предвидена в предишното законодателство за упражняване на съдебни функции (*officium iudicis*).

Във връзка с доброволната юрисдикция трябва да подчертаем, че *Leges Iuliae de iudiciis privatis et publicis* на Август, който отменя (с малки изключения) производството *legis acciones*, запазва валидността на старите *legis acciones* за казусите, наречени от Марциан *iurisdictio voluntaria*¹², което ни кара да мислим че, както посочва Жирар, най-вероятно Август е въвел цялостна уредба и на доброволната юрисдикция в тези закони¹³.

6. Данъци и публични финанси

Изграждането на финансова система, опираща се най-вече на плащането на данъци, се консолидира до голяма степен със създаването на провинциите, чиито жители се облагат с данъци и налози от различно естество, платими в пари или в натура, от които много често са освободени жителите на Рим и Апенинския полуостров¹⁴.

В края на Републиката начело на финансовата администрация и на управлението на публичните имущество на всяка провинция стои *quaestor provincialis*. От Августовия принципат¹⁵ наметне фигурата на квестора се запазва само в сенаторските провинции, а в императорските тя е заменена с *procurator Augusti*.

Реорганизацията на провинциите, осъществена от Август¹⁶, предполага също управлението и придобиването на приходите от рудните залежи към императорската хазна (*Fiscus Caesaris*). Управлението им е възложено

---

¹² Вж: FERNÁNDEZ de BUJÁN, A. *Jurisdicción Voluntaria en Derecho Romano*. Madrid, 1986, 3. ed. 1999; Id., *La Jurisdicción Voluntaria*. Civitas, 2000, p. 62 ss.

¹³ Вж: GIRARD, P. Fr. *Les leges Iuliae iudiciorum publicorum et privatorum*, p. 368 ss.

¹⁴ Вж: WERNER, E. *The administrative reforms of Augustus: pragmatism or systematic planning?* – En: *Augustus* (ed. Jonathan Edmondson). Edinburgh, Edinburgh University Press, 2009, p. 229–249; APARICIO PÉREZ, A. *Las grandes reformas fiscales del Imperio Romano: (reformas de Octavio Augusto, Diocleciano y Constantino)*. Universidad de Oviedo, 2006. Също по времето на Август започва да се създава общ кадастър на римската територия, но до Принципата на Траян неговото създаване и влизане в действие не може да се счита за приключено, особено за целите на фиска.

¹⁵ Относно Августова Испания вж. BRAVO BOSCH, M. J. *La reorganización administrativa de "Hispania" con César y Augusto*. – *Revue internationale des droits de l'antiquité*, Vol. 55, 2008, p. 107–137.

¹⁶ Вж. RODRIGUEZ ENNES, L. *Gallaecia: romanización y ordenación del territorio*. Prólogo A. Fernández de Buján. S.L., Libros Dykinson, 2004.

на *procurador metallorum* с юрисдикция по всички въпроси, свързани с минното дело и концесиите на мини и рудници на частни лица¹⁷.

Недостигът на храни през 22 г. пр.н.е. принуждава Август да въведе система за безплатно раздаване на жито, като възлага съответните компетенции на двама претори¹⁸. По-късно – около 6 г. от н.е., Август създава длъжността на префекта по държавните доставки (*praefectus annonae*), с компетенции да събира и складира житото, необходимо за изхранването на Рим. Наред с него се създават и други висши преторски длъжности в рамките на гражданската администрация, които той нарича *praefectus urbi*, *praefectus praetorii*, *praefectus vigilum* и *praefectus Aegypti*¹⁹.

Сред въведените или реформирани от Август данъци са:

– *centesima rerum venalium* или *auktionum*, който може да приемем като един вид ДДС в Древния Рим. Това е данък върху покупко-продажбата на продукти, равен на един процент от цената на определени продавани стоки, като например солта, която се е продавала в монополен режим, или разпродавани на публичен търг вещи, в който случай данъкът бил прибиран от самите разпродавачи.²⁰

– *vicissima hereditatis*. Представлява заплащане на *aerarium militare* на 5% от стойността на наследствата. Удържали го публиканите. С този данък били облагани само гражданите на Рим и от него били освободени наследниците по възходяща и низходяща линия на починалия. Въведен е с *Lex Iulia de vicissima hereditatum*, който определя, че актът на отваряне на завещанието трябва да се извърши в канцеларията на мястото, където се плаща данъкът.

---

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Вж. DION CASIO. *Historia Romana*, LIV. 1, 4, и у PAVIS D'ESCURAC, H. *La préfecture de l'annonae service administratif impérial d'Auguste a Constantin*. Roma, 1976.

¹⁹ Вж. RATHBONE, D. *Egypt, Augustus and Roman Taxation*. – En: *Cahiers du Centre Gustave Glotz*, Vol. IV, 1993, no. 4, p. 81–112.

²⁰ Вж. най-общо в NAQUET, H. *Des impôts indirects chez les romains sous la République et sous l'Empire*. Paris, 1875; CAGNAT, R. *Étude historique sur les impôts indirects chez les romains*. Paris, 1883; MARQUART, J. *Manuel des antiquités romaines*. Vol. X. *L'organisation financière chez les romains*. Paris, 1888; CAMACHO de los RÍOS, M. *Vectigalia: contribución al estudio de los impuestos en Roma*. Universidad de Granada, 1995. Id., *Vectigal incertum*. – *Revista General de Derecho Romano*, Vol. 8, 2007.

7. Създаване на полицейска обществена служба

Изграждането на полицията като обществена служба, съставляваща част от държавния административен апарат, е дело до голяма степен на Август, който полага основите на градската и провинциалната полиция с определени критерии за йерархичност, единодействие и постоянно управление.

Августовата полиция работи в две взаимно свързани сфери – външна, свързана с разследване или шпиониране, присъщо на имперската или дворцова полиция, чието управление се възлага на преториански префект или на *Magister Officiorum*, и градска, муниципална или колониална, включваща задачи по опазване на реда и охрана, под ръководството на префекта на града и на префектите на различните селища²¹.

8. Testamenti factio pasiva, фидеикомиси, отваряне на завещание, кодицили и получаване на легати

В областта на наследственото право Август въвежда различни реформи по отношение на правоспособността за наследяване по завещание (*testamenti factio pasiva*), на фидеикомисите, на отварянето на завещанията, на кодицилите и на получаването на наследство по завѣт.

В областта на дееспособността на конкретно лице, за да бъде обявено то за наследник или заветник по завещание, се прилагат Августовите закони, приети от комициите с цел увеличаване на раждаемостта и укрепване на морала в римските градове. Това са *Lex Iulia de maritandis ordinibus* (17 г. пр.н.е.) и *Lex Papia Poppea* (9 г. от н.е.). По силата на тези закони *caelibes*, т.е. неженените мъже от 25 до 60-годишна възраст, и неомъжените жени от 20 до 50-годишна възраст не можели да бъдат обявявани за

---

²¹ ROBINSON, O. Fire prevention at Rome. – *RIDA*, Vol. 24, 1977, p. 377–388; CAPPONI, St. y MENGOZZI, B. I vigiles dei Cesari. L'organizzazione antincendio nell'antica Roma. Roma, 1993; SABLAYROLLES, R. Libertinus miles. Les cohortes de vigiles. Paris, 1996; RAMPAZZO, N. Ordine Pubblico, lotta politica e coercitio in Roma antiqua. – En: *Index*, XXV–XXVI, 1997, p. 491–500; RICCI, C. In custodiam urbis. Notes on the cohortes urbanae. – En: *Historia*, Vol. 60, 2011, no. 4, p. 484–508; FUHRMANN, J. Policing the roman empire. Soldiers, administration and public order. Oxford, 2012; CALDELLI, M. L., PETRACCIA, F. et RICCI, C. Praesidia urbis et Italiae. I mestieri della tutela e della sicurezza. – En: *Le métier de soldat dans le monde romain*. [Texte imprimé]. Lyon, CEROR, 2012, p. 285–299.

наследници, а *orbi* на същата възраст, т.е. женените мъже без деца и омъжените свободни жени с по-малко от 3 деца, респ. за освобожденките – по-малко от 4 деца, могли да получат само половината от наследството²². Тези въведени от Август ограничения отпадат едва в следкласическото право.

Тясно свързан с правоспособността за наследяване е фидеикомисът. В него наследодателят изразява последната си воля, като нарежда на определено доверено лице – фидуциарен наследник, предвид на неговата добра воля и лоялност да придобие и да се разпорежда с цялото наследство или с част от него, но да предостави определени имущества от него в полза на трето лице – фидеикомисар²³.

Фидеикомисите се използвали понякога за разпореждане с наследствено имущество в полза на лица, нямащи *testamenti factio pasiva*, както и за заобикаляне на законите на Август, които регламентират ограничаване на наследствените права на безбрачните или бездетните лица.

По принцип тези от тях, които се основават на *bona fides*, нямат правна защита. Едва от Август насетне става възможно те да бъдат защитавани, респ. претендирани, по екстраординарен ред (*cognitio extra ordinem*). Август възлага на консулите компетенциите да гледат дела, свързани с изпълнението на фидеикомиси. От своя страна Клавдий създава фигурата на двойка фидеикомисарни претори, а при Тит отново остава един такъв претор.

---

²² Вж. най-общо FERNÁNDEZ de BUJÁN, A. Reflexiones a propósito de la realidad social, la tradición jurídica y la moral cristiana en el matrimonio romano. – En: *Anuario de la Facultad de Derecho de la Universidad Autónoma de Madrid*, Vol. 10, 2006, no. 10, p. 33 ss., и в частност в RADITSA, L. F. Augustus' legislation concerning marriage, procreation, love affairs and adultery. – *A.N.R.W.*, Vol. II.13, 1980, p. 278–339; GALINSKY, K. Augustus Legislation on Morals and Marriage. – *Philologus*, Vol. 125, 1981, p. 126–144; MALDONADO, E. Lex Iulia de Maritandis Ordinibus: Leyes de familia del emperador César Augusto. – *Anuario Mexicano de Historia del Derecho*, Vol. 14, 2002, p. 535–645; WALLACE-HADRILL, A. Family and Inheritance in the Augustan Marriage Laws. – En: *Augustus*. Edinburg, 2009, p. 250–274; SPAGNUOLO VIGORITA, T. Joersiana IV: Livia, Augusto e il Plebiscito Voconio. – En: *Index*, Vol. 40, 2012, p. 257–270.

²³ Вж. y GENZER, La genese du fideicommiss comme institution juridique. – En: *RHD*, Vol. XL, 1962, p. 319–350; IMPALLOMENI, G. Prospettive in tema di fedecommissio. – En: *Conferenze romanistiche*. Facoltà di giurisprudenza dell'Università degli studi di Trieste, Milano, Vol. II, 1967, p. 277–335. [=en «Scritti di diritto romano e tradizione romanistica», Padova, 1996, p. 153–193]; WATSON, A. The Early History of “fidei-commissa”. – En: *Index*, Vol. I, 1970, p. 178–183; ERMINI, G. Nota sulla storia del “fedecommissio”. – En: *Atti dell'Accademia Romanistica Costantiniana*, Vol. IV, 1981, p. 461–472; SABBATELLI, V. G. La tutela giuridica dei fedecommissi tra Augusto e Vespasiano. Roma, Bari, 1993.

Що се отнася до отварянето на завещание, от Август насетне се изгражда специална правна уредба, свързана с прилагането на данък наследство (*vicesima hereditatum*), според която завещанието трябва да бъде подготвено за отваряне на публично място, при което трябва да участват всички или мнозинството от свидетелите (*signatores*), за да припознаят печатите си, след което да се пристъпи към самото отваряне на завещанието и публичното прочитане на неговото съдържание. Цялата процедура се документа писмено²⁴.

Институтът на кодицила се появява по времето на Август като документ, приложен към завещанието. Това е писмо или друг писмен документ, без ограничения относно формата му, който по принцип съдържа фидеикомисите, поверени на добрата воля на определено лице (фидуциар) в полза на друго лице (фидеикомисар), и не може да прогласява наследник²⁵.

По отношение на получаването на завета републиканската съдебна практика прави разлика между *dies cedens* и *dies veniens*. *Dies cedens* е денят на смъртта на наследодателя. Август го отлага във времето до деня на отваряне на завещанието. Това е денят, в който заветът влиза в сила. Заветникът получава от този момент нататък право върху завета, което право той може да прехвърли на своите наследници, освен ако заветът е под условие или с отложено действие – в този случай правото се поражда когато се изпълни условието или изтече терминът²⁶.

Dies veniens е денят, в който се приема наследството от наследника. От този момент нататък заветникът придобива завета и може да извърши съответното съдебно действие²⁷.

---

²⁴ Вж. MARTINI, R. Sulla presenza dei “signatores” all’apertura del testamento. – En: *Studi in onore di Giuseppe Grosso*. Vol. 1, 1968, p. 485 ss.; ARCHI, G. G. Interesse privato e interesse pubblico nell’apertura e pubblicazione del testamento romano. – En: *Scritti di diritto romano*, Vol. 2, 1981, p. 809 ss.

²⁵ Вж. METRO, A. *Studi sui codicilli*. Vol. 1. Milano, 1979.

²⁶ Вж. SOMMER, O. *Dies cedens*. – En: ZSS, Vol. 34, 1913, p. 394 ss.; BUSTELO, A. G. *Dies incertus*. Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, 1996; Id., *Annus inceptus pro completo (non) habetur?*, – En: *Studi in onore di Antonino Metro*. Vol. 1. Giuffrè, 2009, p. 255 ss.

²⁷ Вж. VOCI, P. *Teoria dell’acquisto del legato secondo il diritto romano*. Giuffrè, 1936.

9. Военно законодателство

По време на Републиката се приема, че придобитото от сина по повод на военната служба е част от *peculium profecticium*. В периода на криза, до която води преходът от Републиката към Принципата, нараства значението на армията, респ. и на придобиваното от войниците имущество. Това се дължи, от една страна, на увеличаването на заплащането или на даренията в полза на войниците, а от друга – на факта, че римската армия става професионална, поради което възниква необходимост в нея да се интегрират все повече хора от провинциите, много от които идват от друг, различен от римския културен свят, и на които често се дава римско гражданство в момента на самото им набиране за армията²⁸.

Август дава на войниците, които имат статус на подвластни (*filii familias*) правото да разполагат свободно както приживе (*inter vivos*), така и по повод на смърт (*mortis causa*) с придобитото по време на военните кампании имущество, при условие че продължават военната си служба²⁹.

Гуарино посочва, че действайки срещу *tenorem rationem*, но *propter militatem rerum*, Август дава право на военните да нарушават по отношение на придобитото на военна служба имущество (*in castris adquiretum*) твърдите норми на *ius civile* за имуществените фамилни отношения. Август и неговите наследници не създават института на *peculium castrense*, а само привилегии за войниците. Правният институт на *peculium castrense* е създаден от Хадриан, който го разширява и по отношение на ветераните, а класическата юриспруденция се опитва да установи логическа връзка между двата режима на управление и разпореждане с пекулиарно имущество³⁰.

---

²⁸ Вж. най-общо у VENDRAND-VOYER, J. Origine et développement du “droit militaire” romain. – *Labeo*, Vol. 28, 1982, p. 259–277; VENDRAND-VOYER, J. Normes civiles et métier militaire à Rome sous le Principat. ADOSA, 1983; RAAFLAUB, K. Die Militärreformen des Augustus und die politische Problematik des frühen Prinzipats. – En: *Saeculum Augustum*, Vol. I, 1987, p. 246–307; GIUFFRÉ, V. Letture e ricerche sulla «Res militaris». Vol. 1. Napoli, 1996.

²⁹ Вж. La ROSA, Fr. I peculii speciali in diritto romano. Milano, 1953; Id., Ancora in tema di *peculium castrense*. – *Studi in onore di Pietro de Francisci*. Vol. II. Roma, 1956, p. 393–405; FITTING, H. Das *castrense peculium*. Halle, 1972; FERNÁNDEZ de BUJÁN, A. El *filius familias* de vida independiente en Roma y en el Derecho español. 1981. 2. ed. 1984.

³⁰ Вж. GUARINO, A. L'oggetto del “*castrense peculium*”. – *BIDR*, Vol. 48, 1941, p. 66 ss. Гуарино се разграничава от общоприетата теория на Bonfante, според която Август не само санкционира една обикновена привилегия в полза на военните, но и създава

Предоставената от Август уредба на пекулиите на военните е потвърдена от Нерва и Траян, а Хадриан е този, който оформя окончателно *peculium castrense* като специален пекулий, различен от *peculium profecticiam*, доколкото *filius familias* може да се разпорежи със завещание относно придобитото на военна служба (*id quod in castris adquisiverit*) или като освободен от служба, респ. придобил статут на ветеран. Така например в Институциите на Юстиниан (I. 2.12. рг.) се постановява, че „[...] придобитото от един военен, подвластен на своя *pater familias*, не може да му бъде отнето дори от самия *pater familias*, нито кредиторите на *pater familias* могат да го продадат или да го преследват по друг начин, а след смъртта на *pater familias* то **не** става общо с имуществото на неговите братя, а всъщност е собственост на онзи, който го е придобил по време на военната служба.“.

Окончателното установяване на войските по протежение на големите реки дава на *filius familias* стабилна фактическа независимост от *pater familias*, със самостоятелно стопанство и подчинение само на военната дисциплина, която почти изцяло замества властта *pater familias*.

Принципът, че единствен собственик на фамилното имущество е *pater familias*, е отменен през класическата епоха и прехвърлянето на собствеността в полза на *filius familia*, подчинени на военната дисциплина, съставлява *ius singulare* от епохата на Август насетне.

Спорно е в доктрината етимологичното значение на термина *peculium*. Запазени са две дефиниции на древните – едната е на Варон в *De re rustica*, V, 95, а другата е на Улпиан в D. 15.1.5.3. Според нея „Имуществото се нарича пекулий доколкото става дума за малък брой дребен добитък или малка сума пари (*pecunia*)“. Повечето автори подчертават, че *peculium* е умалително от *pecus*, както се е означавал дребният домашен добитък. За Бонфанте обаче *peculium* е умалително от *pecunia*, поради което не означава добитък, а малко имущество (*patrimonium*). Възможно е в по-древните времена пекулият да се е състоял от определена сума пари или неголямо имущество, поради което управлението му да се е вписвало

един *ius singulare* – вж. BONFANTE, P. *Corso de Diritto romano I. Diritto di famiglia*. Roma, 1925, p. 98 ss.

в сферата на *creditum*, и от там и защитата му с *actiones adiecticiae qualitatis*.

Пекулият прави социално и икономически независим човека, който го получава. Наистина, той номинално е собственост на *pater familias*, но представлява маса от блага, отделени от имуществото му, и неговото управление се поверява на подвластното лице. Що се отнася до генезиса и значението на различните видове пекулии, трябва да отбележим, че исторически най-напред възниква *peculium profectivum*, наречен така понеже е предоставен от *pater familias* (*a patre profectum*). Той се дава на подвластния син/дъщеря за неговите/нейните нужди или за упражняването на някаква дейност. По този режим се създават и уредбите на другите видове пекулии.

10. Регистър на ражданията

В областта на личното право трябва да посочим, че регистърът на ражданията като публично задължение към Гражданския регистър е създаден от Август, по време на чието управление се въвежда задължението законно родените деца да се регистрират. Това задължение се разпростира и върху незаконно родените през II в. от н.е. Родителите можели да изискат от регистъра свидетелство, удостоверяващо вписването, в което били указани имената и гражданството на родителите и на новороденото, както и датата му на раждане³¹.

11. Сдружения

Предвид липсата на източници или сведения относно сдруженията може да се каже, че най-вероятно те са се появили в края на Републиката по силата на свободната частна инициатива, без необходимост от предва-

---

³¹ JÈZE, G. Les registres de naissance à Rome. – En: *RGDLS*, Vol. 18, 1894, p. 422; CUQ, E. Les lois d'Auguste sur les déclarations de naissance. – En: *Mélanges Fournier*. Paris, 1929; BELL, H. I. A registration of Birth. – En: *J.R.S.*, Vol. 27, 1937, p. 30 ss.; LANFRANCHI, F. Ricerche sul valore giuridico delle dichiarazioni di nascita in diritto romano. 2. ed. Bologna, 1951; SCHULZ, Fr. Roman register of birth and birth certificates. – En: *JRS*, Vol. 32-33, 1942, p. 78 ss [=en «BIDR», Vol. 55-56, 1951, p. 170 ss.]; SÁNCHEZ-MORENO Ellart, C. *Professio Liberatorum: las declaraciones y los registros de nacimiento en Derecho Romano, con especial atención a las fuentes papirológicas*. Madrid, 2002. Id., Notes on some new issues concerning the birth certificates of roman citizens. – In: *JJP*, Vol. 34, 2004, p. 107–119.

рително разрешение от държавата, което би позволило да се упражнява контрол върху изпълнението на посочени изисквания. Но правната персонафикация на дружествата и създаването на имуществена обособеност не би могла да се припише на републиканските сдружения, освен може би на дружествата на публиканите³².

Първите прояви на намеса на държавната власт в тази област се наблюдават през II в. пр.н.е. по повод на забраната на сдруженията, създадени за култа към бог Бакхус, тъй като се приема, че са нарушени обществените закони и е извършено посегателство срещу обществения ред. През 64 г. пр.н.е. е издаден сенатусконсулт, според който се обявяват за разпуснати всички сдружения, с изключение на онези, които преследват общественополезни цели, за да бъде опазен общественият ред, застрашен от политическите дейности на всички сдружения. *Lex Iulia de collegiis*, със спорна дата на издаване и автор (макар и да се предполага, че е приет по времето на Август през 21 г. пр.н.е.) постановява:

– Разпускат се всички сдружения, освен най-старите и признати в публични закони;

– За учредяване на бъдещи сдружения се изисква индивидуално разрешение от Сената за създаването им – сенатусконсулт;

– Изисква се Принцепсът, а по-късно – губернаторите на провинциите, да дадат съгласието си за издаването на съответния сенатусконсулт.

В края на I в., по времето на Август, с публичен закон или сенатусконсулт от 8 г. пр.н.е. се възстановява свободата на сдружаване, като се възстановява законността на разпуснатите сдружения. Това слага началото на едно ново развитие в тази област. По време на целия класически период постепенно се засилва и укрепва дееспособността на сдруженията в областта на имуществените отношения и представителството, макар да не може да говорим за равномерно развитие на дееспособността на всички тези организации. В крайна сметка се стига до изравняването им с юриди-

---

³² Вж. най-общо у WALTZING, J. P. *Étude historique sur les corporations professionnelles chez les Romains*. Vol. I. 1895. Vol. II. 1896. Vol. III. 1899. Vol. IV. 1900; De ROBERTIS, F. M. *Autonomia statutaria e personificazione giuridica nel regimen associativo romano*. *Études Jean Macqueron*. Aix en Provence, 1970, p. 591 ss; COLI, U. *Collegia e sodalitates*. *Contributo allo studio dei collegi nel diritto romano*. – En: *Scritti giuridici*. Vol. I. Milano, 1973, p. 1 ss.

ческата правосубектност на муниципииите. Така в D. 4.1.1 се постановява: „Колегиите, дружествата и всякакви други корпорации имат, подобно на една муниципия, общо имущество, обща каса и един пълномощник или синдик, чрез който да се обсъжда и извършва онова, което трябва да се обсъжда и извършва съвместно от всички.“, а в D. 3.4.7.pr. се определя: „Така както може да се приеме иск в полза на една муниципия, като се признае че нейните представители имат законното право да го подадат, по същия начин според мен трябва да може да се подаде иск срещу муниципията, който трябва да бъде насочен срещу нейните представители.“.

12. Присвояване на обществени блага, фалшифициране на публични документи или пари и отклоняване на публични средства като престъпления

По отношение на престъплението *peculatus*, състоящо се в присвояване или злоупотреба от страна на държавен чиновник или частно лице с публични, свещени или религиозни вещи, както и фалшифициране на пари или на публични документи, се смята че по времето на Август – през 8 г. от н.е., е приет един закон (*lex rogata*) – *Lex Iulia de peculatu et de sacrilegiis*, който актуализира закон със същото съдържание, гласуван по настояване на Юлий Цезар³³.

В сферата на престъплението *peculatus* се счита, че Август е предизвикал приемането на специален закон и за престъплението *residuis*, състоящо се в задържане на обществени пари или обществено имущество, предназначено за определена цел, но не използвано за същата – с тази особеност, че в случай на смърт на извършителя на престъпното деяние наказателното преследване може да се насочи срещу неговите наследници, ако те са били облагодетелствани – виж например съдебните решения в *PSent. 5.27*, *D. 48.13* и *CJ. 9.28*³⁴. В случай че обществените пари или общественото имущество не бъдат възстановени и не се използват за съот-

³³ Вж. ZIEGLER, S. *Untersuchungen zur Strafrechtsgesetzgebung des Augustus*. München, 1964; GNOLI, Fr. *Ricerche sul crimen peculatus*. Milano, 1979. Id., *Cic. nat. deor.* 3, 74, e l'origine della 'quaestio perpetua peculatus'. – In: *RIL*, 1975, p. 331 ss., 340; SANTALUCIA, B. *Studi di diritto penale romano*. Roma, 1994.

³⁴ Вж. GNOLI, Fr. *Sulla repressione penale della ritenzione di "pecunia residua" nella lex Iulia peculatus*. Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, 1973.

ветната цел в едногодишен срок, предвиденото наказание е задържаните пари или имущество да се възстановят в троен размер³⁵.

---

³⁵ Така например в D. 48.13.2: „Съгласно Юлиевия Закон за присвояването и задържането на обществени пари, подсъден е задържалият обществена сума, която му е била поверена за цел, за която той не я е използвал“; 5. „Отговорност носи по lex Julia за задържаните средства онзи, който задържи част от публична сума, която е получил като аванс или заплащане за аренда, покупка, пенсия или друго основание. Осъденият по този закон се осъжда да плати задържаната сума в троен размер“.